

[Zsidó sajtókiadványok Erdélyben]

NAGYI ENIKŐ ORSOLYA*

MA, társult kutató, BBTE / MA, assoc. researcher, BBU

E-mail: nagyiorsolya@gmail.com

Abstract (*Jewish Press Publications from Transylvania*)

The aim of the research is to create an exhaustive list of Jewish periodicals published in Transylvania. It was not our intention to include the publications in which Jewish journalists also published, but only those that identified themselves as Jewish newspapers. Besides the reports and other publications of Jewish communities, we searched for the magazines of Jewish schools, youth publications, yearbooks and religious newspapers, to obtain a full picture of the history of the Jewish press from Transylvania.

Keywords *Jewish press; Transylvania; newspapers; publications*

Rezumat (*Publicații de presă evreiești din Transilvania*)

Obiectivul principal al prezentei cercetări este alcătuirea unei bibliografii cât mai complete a publicațiilor evreiești apărute în Transilvania. Nu ne-am propus ca în această listă să cuprindem publicațiile transilvănene în care scriau și gazetari evrei, ci doar pe cele care se autodefineau drept publicații evreiești. Am luat în considerare buletinele comunităților evreiești, revistele școlilor evreiești, cele de tineret, almanahurile, respectiv publicațiile religioase, pentru a obține astfel o imagine cât mai completă a istoriei presei evreiești din Transilvania.

Cuvinte cheie *presă evreiască, Transilvania, ziare, publicații*

Zsidó sajtóról Erdélyben az 1800-as évek második felétől beszélhetünk, amikor a zsidók emancipációjának eredményeképpen Máramaroszigeten megjelentek az első, kezdetben héber, majd jiddis nyelvű időszaki kiadványok.

A zsidó sajtó kialakulásában Hers-Léb Gottlieb Máramarosban élő költőnek kiemelkedő szerepe volt, több korai sajtótermék kiadása ugyanis az ő nevéhez köthető. A kezdeti lapok nagy része azonban rövid életűnek bizonyult, aminek egyik oka, hogy a rabbik romboló hatásúnak tartották a felvilágosult, cionista eszméket terjesztő kiadványokat, és azok kiadását vagy olvasását sorra betiltották.

1860-tól – amikor az első általunk ismert erdélyi zsidó sajtótermék megjelent – 1918-ig évente mindössze egy-két új kiadvány látott napvilágot. Ezzel szem-

ben 1919-től kezdődően, amikor a magyarországi sajtókiadványok már nem jutottak el Erdélybe, jelentős fellendülés tapasztalható a zsidó lapkiadásban, évente öt-hat lapot adtak ki Erdély-szerte, de előfordult, hogy tíznél is többet. Az 1940-es évek első felében a zsidó lapkiadás már érezhetően csökkent, nagyobb számban inkább a hitközségi közlönyök, beszámolók fordultak elő. A vészkorszakot követően már lényegesen kevesebb sajtóterméket adtak ki.

A kiadványok között a különböző évkönyvek, naptárak, hitközségi jelentések, beszámolók és közlönyök vannak jelen legnagyobb számban. Értesítőt adott ki az aradi, a brassói, a kolozsvári, a nagyváradai és a marosvásárhelyi hitközség, de a hitközségek szövetsége és ugyanakkor a különböző erdélyi zsidó szervezetek (az Erdélyi Zsidó Diáksegélyző, a Brit Hanoar Ezra, a Kolozsvári Izraelita Jótékony Nőegylet, az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség stb.) is közleményeket, beszámolókat jelentettek meg.

A felkutatott kiadványok számottevő része folyóirat, de hetilapok és alkalmi kiadványok is jelentős számban jelentek meg, azonban több kiadvány esetében nem ismert, hogy milyen gyakorisággal jelentek meg. Mindössze három napilap megjelenéséről tudunk, ilyen volt például az 1918-ban induló *Új Kelet* zsidó politikai napilap, amely kétségtelenül a kolozsvári és az erdélyi zsidóság egyik legfontosabb orgánumává vált, s amelyet 1940-ben a Kolozsvárra bevonuló magyar hatóságok szüntettek be.

Máramarosi Hírlap címmel jelent meg 1934–1938 között egy másik magyar nyelvű napilap, amelyet Kahán Kálmán – a lap egyik alapítója – pártunkívüli, zsidó cionista napilapként jellemezett. Ez volt az első zsidó napilap Máramarosban, s ugyanakkor az egyetlen, amelyről e térség vonatkozásában tudunk.

Az említettek mellett 1935-ben Nagyváradon *Zsidó Hírlap* címmel független zsidó politikai napilap jelent meg, erről a kiadványról azonban semmilyen információ nem áll a rendelkezésünkre.

Hogy az erdélyi zsidó sajtó történetéről minél teljesebb képet alkothassunk, a kutatást a hírlapok (napilapok, hetilapok), folyóiratok és alkalmi lapok mellett kiterjesztettük a hitközségi kiadványokra, jelentésekre, beszámolókra, a különböző zsidó intézmények és a zsidó iskolák kiadványaira, értesítőkre, ifjúsági és diáklapokra, de az évkönyveket, naptárakat, a tudományos ülésszakok, kongresszusok dokumentumait is felkutattuk. Tettük ezt Scheibertől és Kuszálíktól eltérően, akik csak néhány esetben tettek e téren kivételt, Monoki pedig mindezeket a könyvek közé sorolta. Igyekeztünk ugyanakkor minden olyan időszaki kiadványt összegyűjteni, amely zsidó lapként határozta meg magát, függetlenül attól, hogy milyen nyelven jelent meg.

A különböző erdélyi könyvtárakban végzett kutatás eredménye arra világított rá, hogy a most összeállított bibliográfiában szereplő kiadványok számottevő része az évek során a könyvtárakból eltűnt vagy megsemmisült. Amint az közismert, az 1940-es években, a keresztény társadalom zsidóktól történő „megtisztítási” folyamatának a részeként, a magyar kormány elrendelte a zsidóktól vagy zsidó származású keresztényektől származó művek eltávolítását a köz- és iskolai könyvtárakból. Az így leltárba vett és a könyvtárakból és egyéb intézményekből eltávolított kiadványok jelentős részét megsemmisítették. Hasonló sorsra juthat-

tak a zsidó sajtókiadványok, hírlapok, folyóiratok is, számos kiadványnak ugyan is az általunk vizsgált könyvtárakban ma már egyetlen példánya sem található meg.

A következőkben a zsidó sajtókiadványokat a megjelenésük helye szerint ismertetjük, a mai megyék szerint, s az egyes településeken megjelent kiadványokat időrendi sorrendben közöljük.

Arad megye

Arad. Arad megyében tíz zsidó sajtókiadványt találtunk, ezek mindegyike Aradon jelent meg. Közülük hat folyóirat: *Jüdische Volksschule* (1863), az *Egyetértés* (1926), a *Böné Berith* (1926–1939), amelyet Kolozsváron adtak ki, csak az 1932-ben megjelent 4. számát nyomták Aradon, továbbá a *Shalom* (2003–2007), *Ştiri din Israel* (2003–2018) és a *Studia Iudaica Aradensis* (2005–2018).

Egy évkönyv és egy naptár is megjelent Aradon: *Jahrbuch für die Israelitischen Kultusgemeinden in Ungarn und seinen Nebenländern* (1860), amely az első zsidó időszaki kiadvány volt Erdélyben, illetve a *Jüdischer Familien Kalender* (1930–1931). Egy hitközségi kiadványt is megjelentettek a városban, *Buletinul Comunităţii – Hitközségi Közlöny* (1939–1945) címmel, a *Moledet* (1947) című kiadványról pedig nem ismert, hogy milyen rendszerességgel jelent meg, valamint az sem, hogy milyen jellegű kiadvány volt.

Beszterce-Naszód megye

Beszterce. Egyetlen hetilap jelent meg a városban, az *Allg[emeine] Jüdische Presse* (1921).

Borgóprund. A Beszterce-Naszód megyei Borgóprundon látott napvilágot a *Kneszet Hachamim* (1905) című rabbinikus folyóirat.

Bihar megye

Nagyváradon húsz sajtótermék látott napvilágot, köztük egyetlen napilapot találtunk, a már említett 1935-ben kiadott *Zsidó Hírlapot*. A kiadványról csak Scheiber Sándor bibliográfiájából van tudomásunk. Két nagyváradai zsidó hetilapot is felfedeztünk, ezek a *Mizrachi* (1920–1921) és a *Népünk* (1929–1940) című kiadványok.

A hitközségek szövetsége több városban megjelentette kiadványait, Temesvár és Kolozsvár mellett Nagyváradon is: *Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda (Hitközségek Szövetsége) Közleményei* (Kolozsvár–Nagyvárad, 1926–1932), *Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda Nyugati Szerartású Hitközség Szövetsége (Uniunea Comunităţilor Evreşti de rit occidental din Ardeal şi Banat) Közleményei* (Kolozsvár–Nagyvárad, 1936–1937), *A XXI. Izr. Községkerület Hitközségeinek Közleményei* (1942–1943/44). Emellett a nagyváradai hitközségnek is saját közlönye volt, amely *Buletinul Comunităţii – Hitközségi Közlöny* (1940–1942) címmel jelent meg.

A Nagyváradon jelentek meg olyan folyóiratok, mint a *12 ellenröpirat* (1880–1881), a *Jövendő* (1919), a *Zsidó Élet* (1928–1941), a *Dárkénu* (Nagyvárad–Máramarossziget, 1931–1934), amelyet a II. évfolyam 8. számától Máramarosszigeten adtak ki, illetve az *Új Század* (1941).

Egy alkalmi lapról van tudomásunk, amely a *Pro-Palesztina Liga Programmja* (1926), és egy naptár is megjelent a városban: *Zsidó naptár az 5696. bibliai és az 1935–36. polgári évre* (1935). Sajnos hat nagyváradi kiadvány esetében nem ismert, hogy milyen periodicitású lapok voltak, ezek a következők: *Beit Vaad Lehamin* (1875), *Zsidó Közlöny* (1921), *Zsidó Kisebbség* (1928–1929), *Hamessef* (1934); *Modaa le-somrei sabbat – Közlöny a szombat-tartók számára* (1934), *Halihot Olam* (1943).

Nagyszalonta. Egy lapot Nagyszalontán is kiadtak, a *Purimi Híradó* (1925. márc. 14/15.) című alkalmi kiadványt.

Brassó megye

Brassóban két hitközségi kiadványt találtunk: *Comunitatea Bisericească Izraelită Braşov – Brassói Izraelita Hitközség [1925. évi zárszámadása]* (1926), valamint *Buletin Lunar – Hitközségi Értesítő* (1939–1940). Kiadták továbbá a havonta megjelenő, mindössze két számot megért *Hasemes* (1925) folyóiratot és egy alkalmi lapot, a purimi ünnepre kinyomtatott *Eleven Újságot* (1902).

Fehér megye

Gyulafehérváron jelent meg az egyetlen Fehér megyei zsidó sajtótermék, a *Siebenbürger Israelit Organ für Synagoge, Haus und Schule* (1883) című folyóirat, ám néhány hónapnál hosszabb életűnek ez sem bizonyult.

Hunyad megye

Hátszeg. Az egyetlen Hunyad megyében megjelent zsidó lap a Hátszegen kiadott *Hagsama* (1935).

Kolozs megye

Kolozsvár. Az erdélyi zsidó lapkiadás egyik legjelentősebb központja volt Kolozs megye, ahol 82 kiadvány látott napvilágot, ebből 78 Kolozsváron. Itt jelent meg a zsidóság legfontosabb napilapja, az *Új Kelet* (1918–1940), amely – amint erről már szó esett – egyben az első számú cionista kiadvány volt Erdély-szerte. Ugyanakkor tizenhárom hetilapot adtak ki a városban, amelyek a következők: *Kol Mővászér* (1898–1907), *Hásáchár* (1908–1912), *Erdélyi Zsidó Lapok* (1910), *Carneval* (1920–1921), *Neue Jüdische Presse* (Dés–Kolozsvár, 1920), *Poale Czedek* (1921), *Jesurun* (1921–1922), *Az Újkelet* (Kolozsvár–Temesvár, 1922–1928), *Zsidó Állam* (1930–1931), *Sakter* (1933), *Hoemesz* (Kolozsvár–Torda, 1933–1940), *Egy-*

ség (1946–1949), *Új Út* (1949–1953). Hetilapként indult továbbá a *Világ* (1930), ez azonban csak egyetlen kiadást ért meg.

A hetilapokhoz hasonló számban jelentek meg folyóiratok is Kolozsváron, amelyekből tizenötöt sikerült felkutatni: *Ifjú Kelet* (1922), *Juventus* (1923), *Az Új Kelet Hetilapja* (1923–1927), *Noar* (Kolozsvár–Marosvásárhely, 1924–1934), *Múlt és Jövő* (1925–1928), az Aradon is megjelenő *Böné Berith* (Kolozsvár–Arad, 1926–1939), *Haderech – Drumul – Az Út* (Temesvár–Kolozsvár, 1926–1931), *Al Ha-Mismar* (1928–1929), *Brit Hanoar Ezra – Szervezeti Közlemények* (1929–1931), *Kelet Népe* (1930–1931), *Hánoár Hácioni* (1933–1934), *Az Út* (1934), *Kolozsvári Izr. Gimnázium Diáklapja* (1943), *Studia Judaica* (1991–2017), valamint a *Memento* (1995–2010).

Kolozsváron, ahogyan más nagyobb erdélyi városokban, több hitközségi kiadványt ismerünk, emellett megjelentek itt a rabbiegyesület különféle közleményei, de a hitközséghez tartozó egyéb intézmények is jelentéseket, beszámolókat adtak ki: *A kolozsvári Izraelita Nőegylet jelentése* (1895–1924), *Az Erdély-Bánáti Rabbiegyesület Közleményei* (1921–1926), *Raportul anual al școalelor secundare de băieți și fete din Cluj ale Societății Evrești Regnicolare „Tarbut” pe anul școlar 1921-22* (1922), *Az Erdélyi-Bánáti Izraelita Hitközségek Szövetségének közleményei* (1925), *Jelentés az Erdélyrészi Központi Palesztinahivatal 5685 (1925) évi működéséről* (1925), *Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda (Hitközségek Szövetsége) Közleményei* (Kolozsvár–Nagyvárad, 1926–1932), *A cluj-kolozsvári Izraelita Hitközség 1925–1934/35. évi zárszámadása és 1926–1935/36. évi költségelőirányzata kapcsolatosan az előljárárság évi jelentésével* (1926–1936), *Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség VII. konferenciája* (1926), *Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség IX. konferenciája* (1929), *Comunitatea Bisericească Evrească din Cluj – Cluj-Kolozsvári Izraelita Hitközség jelentése és zárszámadása az 1930. évről* (1931), *Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség cluji helyi csoportjának szabadegyetemi előadásorozata* (1931–1932), *Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda Nyugati Szerződésű Hitközség Szövetsége (Uniunea Comunităților Evrești de rit occidental din Ardeal și Banat) Közleményei* (Kolozsvár–Nagyvárad, 1936–1937), *Comunitatea Evreilor de Rit Occidental din Cluj – A Cluji Izraelita Hitközség előljárárságának jelentése és zárszámadása az 1934–1935. évekről* (1936), *Monitorul Comunității Izraelite – Hitközségi Értesítő* (1936–1942), *Comunitatea Noastră* (1939–1940), *Jelentés az Erdélyi-Bánáti Országos Izraelita Iroda működéséről 1922–1940* (1940), *Kolozsvári kongresszusi izraelita hitközség* (1940–1941), *A Kolozsvári Izraelita Hitközség Előljárárságának, valamint a kebelbeli Szentegylet Előljárárságának jelentése az 1942. évi működéséről* (1943), *Beszámoló az 1942 évről és költségvetés az 1943 évré* (1943); *Beszámoló* (1947).

Az alkalmi kiadványok között kilencet tartunk számon Kolozsváron: *Haggibor Újság* (1922), *Haggib-Bor-Lap* (1931), *Wicc-ó Bazár* (1932), *Ellenzéki Értesítő* (1933), *A Dolgozó Erec Jiszráél* (1935), *A Dolgozó Zsidó Palesztina* (1939), *Peszachi jelentés* (1942), *Kétség* (1947), *Adalékok a kolozsvári zsidóság múltjához. File din istoria evreimii clujene* (2011–2019). Ez utóbbi külön magyar és román kötetekben látott napvilágot.

Az időszaki kiadványok sorából nem maradhatnak ki az évkönyvek, illetve a naptárak, amely kategóriában a következő tizenegy kiadványt találtuk a városban: *A Kolozsvári Izr. Felolvasó Egyesület Évkönyve* (1906), *Az Új Kelet évkönyve*. 5682–1921/1922 (1921), *Árvák Könyve* (1924–1927), *Zsidó Családi Naptár az 5685. évre* (1924–1925), *Calendarul evreesc – Jüdischer Kalender – Zsidó naptár* (1938/39–1939/1940), *A Kolozsvári Zsidó Gimnázium Évkönyve* (1940–1943), *Erdélyi Zsidó Évkönyv 5701* (1940–1941), *Zsidó diáknaptár az 1942–43. tanévre* (1942/1943), *Izraelita zsebnaptár* (1943–1944), *Zsidó Naptár 5707* (1946–47) (1946), *Erdélyi Zsidó Évkönyv 5708* (1947–1948).

További nyolc kolozsvári zsidó lap esetében nem ismert a megjelenés gyakorisága: *Allgemeine Jüdische Zeitung* (1887), *Jehudith* (1921), *B'nai B'rith közlemények* (1930), *Erdélyi Zsidó Diáksegélyző Bulletinje* (1933–1936), *Hábrit Hakibucit* (1935), *Alkotás és Béke* (1936–1938), – *Jediot – Hírek* (1946–1947), *Új Ifjúság* (1947).

Bánffyhyunadon az egyetlen kiadvány a havonta kétszer megjelenő *Dárkénu* (Bánffyhyunad–Máramarossziget, 1931–1934) volt.

Dés. A kolozsvári kiadványok között is említett *Neue Jüdische Presse* (Dés–Kolozsvár, 1920) hetilapot kezdetben Désen adták ki, emellett itt jelent meg a *Ha-zatérés* (1934–1935, 1938–1939) folyóirat, valamint a *Die Jüdische Stimme* (1933) és az *Új Élet* (1919–1920).

Máramaros megye

Máramarossziget. Kolozsvár mellett a zsidó sajtó másik jelentős központja Máramarossziget volt, amit az itt megjelent kiadványok száma is alátámaszt, a városban ugyanis 39 zsidó sajtóterméket adtak ki, köztük egy napilapot *Máramarosi Hírlap* (1934–1938) címmel. A hetilapok sorában jóval többet, tizenkét kiadványt találunk, amelyek a következők: *Hátor* (1874–1876), *Szigeter Zeitung* (1892–1893), *Jüdische Presse* (1895–1896), *Cion-Zeitung* (1904–1906), *Jüdisches Blatt* (1910–1912), *Jüdische Volkszeitung* (1910–1914), *Maramaroscher Jüdische Zeitung* (1910–1911), *Jüdische Zeitung* (1921–1922), *Jüdische Volkszeitung* (1928–1929), *Jüdische Presse* (1929–1933), *Yerushalayim* (1929–1930), *Barisszia* (1930).

A Máramarosszigeten kiadott folyóiratok sorában olyan kiadványokat találunk, mint az *Ahavat Cion* (1908), a Nagyváradon is megjelenő *Dárkénu* (Nagyvárad–Máramarossziget, 1931–1934), valamint a szintén *Dárkénu* (Bánffyhyunad–Máramarossziget, 1931–1934) címmel Bánffyhyunadon is napvilágot látott lap. Szigeten adták ki továbbá a *Die Wahrheit* (1896), a *Maramaroscher Blätter* (1931–1932), a *Der Stern* (1932), a *Der Radio* (1933) és az *Ojfgang* (1933–1938) című folyóiratokat.

Hitközségi kiadványokat nem fedeztünk fel Máramarosszigeten, de aránylag magas számú azon kiadványok listája, amelyekről nem tudjuk, hogy milyen gyakorisággal jelentek meg: *Hasemes* (1878–1879), *Allgemeine Jüdische Zeitung* (1887), *Jüdische Volkszeitung* (1893–1897), *Sarei Zion* (1895), *Vaad Hahamim* (1895), *Jüdische Nächstenliebe* (1896), *Jüdische Volksblatt* (1899), *Zion* (1902–

1906), *Ratgeber* (1914), *Cionista Ismertető Füzetek* (1919), *Magyar Zsinagóga* (1919–1920), *Yiddishe Welt* (1933–1934), *Az Út* (1935–1936), *Joung Máramaros* (1941), *Héd Hagalil* (1946), *Sabbaton* (1946), *Yeshurun* (1946–1947), *Inzer Lében* (1947).

Nagybányán két zsidó kiadvány volt, az alkalmi lapként megjelent *Jótékony-ság* (1910), valamint a *Népközösségi Tudósító* (1947), amelynek egyetlen számát ismerjük.

Felsővisóról két folyóiratról tudunk, ezek a *Degel Hatorah* (1922–1929, 1937) és a *Kolénu-Unzer Stimme* (1935) című kiadványok.

Szinérváralja. A Máramaros megyéhez tartozó Szinérváralja négy kiadványnak adott otthont, itt jelent meg az *Ohel Jichak* (Szinérváralja, Szatmárnémeti, Szilágysomlyó, 1903–?) folyóirat, amelyet Szatmárnémetiben és Szilágysomlyón is nyomtattak, valamint az *Apirjon* (1925–1928). Itt látott napvilágot továbbá a *Kvucei Efraim* (1914–1932) és a *Bet vaad la-hakhamim* (1922–1941) című lap.

Maros megye

Marosvásárhely. Maros megyében már jóval kevesebb kiadványról számolhatunk be. A Marosvásárhelyen megjelent nyolc sajtótermék között egy hetilapot találtunk, a *Zsidó Életet* (1932), ezenkívül két folyóirat látott itt napvilágot, a *Sómér* (1924–1926) és a Kolozsváron is megjelenő *Noar* (Kolozsvár–Marosvásárhely, 1924–1934). Alkalmi lapként jelent meg az *Eleven Újság* (1900), továbbá egy évkönyvet és egy naptárat adtak ki a városban: *A marosvásárhelyi izraelita népiskola és izr. polgári fiú- és leányiskola évkönyve az 1941/42. és 1942/43. tanévre* (1941–1943), illetve az *Északerdélyi Zsidó Almanach* (1945). Hitközségi kiadványból is csak egyet ismerünk innen, amely *Buletinul Comunității – Hitközségi Közlöny* (1940) címmel jelent meg, valamint itt jelent meg 1948-ban a *Zsidó Népközösségi Értesítő*.

Szatmár megye

Szatmárnémeti. A Szatmár megyei tizenöt zsidó kiadványból tizennégy Szatmárnémetiben jelent meg, köztük három hetilapot azonosítottunk, a *Szatmarer Allgemeine Jüdische Zeitungot* (1902–1903), a *Zsidó Újságot* (Bukarest–Szatmárnémeti, 1935–1938), amely Szatmár mellett Bukarestben is megjelent, valamint a *Deportált Híradót* (1945). Folyóiratból négy volt Szatmárnémetiben, az *Ohel Jichak* (Szinérváralja, Szatmárnémeti, Szilágysomlyó, 1903–1915?), a *Bet Vaad Lehachamim* (1923–1925), a *Zsidó Jövő* (1930–1940) és a *Zsidó Szemle*, amelynek a megjelenési időszakát nem ismerjük.

A satumarei (szatmári) „Status quo ante” izraelita hitközség elöljáróságának jelentése az 1917–1927. közigazgatási évekről (1927) címmel megjelent hitközségi kiadvány mellett itt jelent meg az *Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség Szatmári Cso-*

port. Munkánk és feladataink (1926) című kiadvány, valamint két alkalmi lapot is találtunk, ez a *Giardinetto* (1914), illetve a *Szatmárfalva* (1915) című lap. A *Megeđ Yerahim* (1930 körül) esetében nem ismert, hogy milyen gyakran jelent meg.

Tasnád. A Tasnádi Zsidó Nőegylet műsoros estélyére jelent meg az *Eleven Újság* (1921) című alkalmi lap, amelyet Nagyváradban nyomtattak.

Nagysomkúton két kiadvány jelent meg, a *Transilvanische Jiddische Zeitung* (1930–1935) és a *Transilwanische Jüdische Zeitung* (1935–1937) folyóirat.

Szeben megye

Nagyszebenben jelent meg az *Ostjüdischer Beobachter* (1934) című kiadvány, amelyre a szakirodalomban egyáltalán nem találtunk utalást, egy példánya azonban megtalálható a nagyszebeni Brukenthal Múzeum könyvtárában.

Szilágy megye

Szilágycsehn látott napvilágot az izraelita nőegylet kiadásában megjelenő alkalmi lap, az *Eleven Újság* (1907).

Szilágyosmlyó. Szatmár és Szinérváralja mellett Szilágyosmlyón is megjelent az *Ohel Jichak* (1903–1915?) rabbinikus folyóirat.

Temes megye

Temesvár. A Temesváron megjelent három hetilap, a *Neue Zeit – Új Kor* (1920–1940), az *Újkelet* (Kolozsvár–Temesvár, 1922–1928) és a *Jüdische Woche* (1932) mellett több folyóirat is napvilágot látott a városban: A *Zsidó Iskola* (1920–1921), *Kadima* (1921–1924), *Haderech – Drumul – Az Út* (Temesvár–Kolozsvár, 1926–1931), *Kézirat* (Lugos–Temesvár, 1934–1939), *Atidénu* (1945), *Ichud* (1947–1948).

A Zsidó Nemzeti Szövetség és a Zsidó Demokrata Bizottság, valamint a rabbi egyesület is közleményeket adott ki Temesváron: A *Temesvári Zsidó Nemzeti Szövetség kiadványai* (1919), *Erdély-Bánáti Rabbi egyesület Közlemények* (1934), *Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség XVI. Konferenciája* (1939), *A Zsidó Demokrata Bizottság Tartományi Titkárságának Közleményei* (1948), *Buletinul Comitetului Democrat Evreesc, Secretariatul regional de coordonare = A Zsidó Demokrata Bizottság Tartományi Titkárságának Közlönye* (1948).

Az alkalmi kiadványok között a következőket találjuk: *Mordchele Hajehudi* (1921–1922), *A Kék-Fehér Bál Alkalmi Lapja* (1922), *Pürem Schlachmones* (1924), *Purimi Újság* (1933).

Egy évkönyvet, illetve egy iskolai értesítőt is kiadtak Temesváron, ezek az *Almanahul Evreesc – Jüdisches Jahrbuch – Zsidó évkönyv* (1935–1939), illetve *A Timisoarai zsidó lyceum értesítője* (1920).

A *Hecháluc Hádáti* (Temesvár–Budapest (?–1947) és a *Zsidó Szemle* (1909) megjelenésének gyakoriságát nem sikerült kideríteni.

Lugos. Temes megyében Lugoson is megjelent egy kiadvány, a Temesváron is kiadott *Kézirat* (Lugos–Temesvár, 1934–1939).

Következtetések

Az Erdélyben megjelent zsidó kiadványok feltérképezése során a főbb erdélyi könyvtárakban végeztünk kutatásokat, illetve felhasználtuk a szakbibliográfiákban eddig közölt adatokat. Bár részleges kutatásokat már végeztek a témában, egész Erdélyre kiterjedő, átfogó munkát eddig senki nem közölt.

Scheiber Sándor *Magyar zsidó hírlapok és folyóiratok bibliográfiája* című munkájában 84 erdélyi zsidó sajtókiadványt identifkált. Ehhez közeli a Monoki István által felkutatott kiadványok száma is, aki a *Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940)* és a *Magyar könyvtermelés a román uralom alatt (1919–1940)* című művében összesen 82, Erdélyben megjelent zsidó kiadványról számol be. Kuszálík Péter az 1940–1989 közötti erdélyi hírlapokat és folyóiratokat veszi számba, ezek között mintegy 19 zsidó kiadványt említ. Az általunk összeállított bibliográfia 206 kiadványt tartalmaz, ezek közül mintegy 122 kiadványnak legalább egy példánya megtalálható az erdélyi vagy magyarországi könyvtárak valamelyikében.

A jövőbeli kutatások feladata lesz annak feltárása, hogy a ma már Erdélyben és Magyarországon fellelhetetlen erdélyi zsidó kiadványok közül maradtak-e meg kutatható példányok nyugati vagy izraeli könyvtárakban.

* A BBTE Holokauszt- és Genocídiumtanulmányi Intézetének társult kutatója. A tanulmány és az azt megalapozó kutatás a Kolozsvári Kommunikáció- és Médiakutató Intézet anyagi támogatásával valósult meg, amelyért a szerző ezúton köszönetet mond.

Könyvészet

1. *A magyarországi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1921–1944*, Ferenczyné Wendelin Lídia (összeáll.) I–II. kötet, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2010.

2. BALOGH Edgár (szerk.), *Romániai magyar irodalmi lexikon*, I. Kriterion, Bukarest, 1981.

3. BALOGH Edgár (szerk.), *Romániai magyar irodalmi lexikon*, II. Kriterion, Bukarest, 1991

4. DÁVID Gyula (szerk.), *Romániai magyar irodalmi lexikon*, V/1–V/2, EME–Kriterion, Bukarest–Kolozsvár, 1994.

5. KAHÁN Kálmán, Az erdélyi zsidó sajtó története, in: *A kolozsvári zsidóság emlékkönyve*, Dr. Carmilly-Weinberger Mózes (szerk.), Sepher-Hermon Press, Inc., New York, 1988.
6. KRIZSÓ Kálmán, *Kolozsvár tartomány nyomdászat és hírlapirodalom történet*. Kézirat. Kolozsvár.
7. KRIZSÓ Kálmán, *Kolozsvár nyomdászat-története*, Kolozsvár, 2003.
8. KUSZÁLIK Péter, *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1996.
9. MONOKI István, *Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940)*, I. kötet. Budapest, 1997.
10. MONOKI István, *Magyar könyvtermelés a román uralom alatt (1919–1940)*, II. kötet. Budapest, 1941.
11. *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, I, Librăria Socec & Comp. și C. Sfetea, București, 1913.
12. *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, II. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969.
13. *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, III. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.
14. *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, IV. Editura Academiei Române, București, 2003.
15. SCHEIBER Sándor, *Magyar zsidó hírlapok és folyóiratok bibliográfiája*. Budapest, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993.
16. ÚJVÁRI Mária, *Zsidó újságok – folyóiratok*. Kézirat. 2015.